Anadolu'dan Sibirya'ya Türklüğün İzinde

PROF. DR. M. FATİH KİRİŞÇİOĞLU ARMAĞANI

Anadolu'dan Sibirya'ya Türklüğün İzinde

PROF. DR. M. FATİH KİRİŞÇİOĞLU ARMAĞANI

Editörler:
Naciye ATA YILDIZ
Figen GÜNER DİLEK
Feyzi ERSOY
Yavuz KARTALLIOĞLU
Savaş ŞAHİN
Doğan ÇOLAK
Gökçen BİLGİN AKSOY
Bahar TÜRKYILMAZ
Sümeyra HARMANDA
Bekir Yavuz PEKACAR
Gülşah TUĞLACI

ANKARA, 2026

TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ YAYINLARI
© Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 2026. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayınlarının tamamının veya bir kısmının yayımcının yazılı izni olmadan herhangi bir yolla çoğaltılması yasaktır. Yayınların fikrî sorumluluğu ve imlâ tercihi yazarlarına aittir. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayınlarında yer alan başka kaynaklardan alınmış tablo, resim ve benzeri şeylerin yasal kullanım sorumluluğu yazarlarına aittir.

Naciye ATA YILDIZ, Figen GÜNER DİLEK, Feyzi ERSOY, Yavuz KARTALLIOĞLU, Savaş ŞAHİN, Doğan ÇOLAK, Gökçen BİLGİN AKSOY, Bahar TÜRKYILMAZ, Sümeyra HARMANDA, Bekir Yavuz PEKACAR, Gülşah TUĞLACI (Ed.)
Anadolu'dan Sibirya'ya Türklüğün İzinde Prof. Dr. M. Fatih Kirişçioğlu Armağanı,
16x24, 997 s.
ISBN: 978-975-456-178-4
1. M. Fatih Kirişçioğlu, 2. M. Fatih Kirişçioğlu'na Armağan, 3. Türklük Bilimi, 4. Türk Dili, 5. Türk Dünyası

Genel Yayın Editörü
Prof. Dr. Ahmet B. ERCİLASUN
Yayın Kurulu
Prof. Dr. İsmet ÇETİN
Prof. Dr. Fatih KİRİŞÇİOĞLU
Prof. Dr. İbrahim DİLEK
Prof. Dr. Ferruh AĞCA
Prof. Dr. Feyzi ERSOY
Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ

Sayfa Tasarımı-Dizgi: Doğan ÇOLAK
Kapak: Mehtap YÜRÜMEZ
İletişim Adresi
Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
Bahçelievler Aşkabat Caddesi (7. Cad.), Şehit Mehmet Aras Sokağı (69. Sok), No: 38, 06490 Çankaya/Ankara/ TÜRKİYE
https://turkkulturu.org.tr/; www.tkaed.org; tkaedernegi@hotmail.com
Belgegeçer: (00 90 312) 2134135
Genel ağ: http://www.turkkulturu.org.tr
e-posta: turkkulturuenstitusu@gmail.com; tkaedemegi@hotmail.com
Baskı: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi
Sertifika No.: 46519 Üniversiteler Mah. 1606 Cad. No: 8/1 Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER 6
SUNUŞ 13
PROF. DR. MEHMET FATİH KİRİŞÇİOĞLU'NUN ÖZ GEÇMİŞİ VE ESERLERİ
Gökçen BİLGİN AKSOY 15
PROF. DR. M. FATİH KİRİŞÇİOĞLU İLE SÖYLEŞİ
Doğan ÇOLAK 35
BİRİNCİ BÖLÜM: ANI YAZILARI 45
FATİH BAŞKANIM...
Ekrem ARIKOĞLU 47
PROF. DR. M. FATİH KİRİŞÇİOĞLU HOCAMA
Zeynep ASLAN 49
1988'DEN BU YANA SÜREN DOSTLUK
Naciye ATA YILDIZ 51
SEVGİLİ KARDEŞİM PROF. DR. FATİH KİRİŞÇİOĞLU
Rıza AYHAN 55
AĞLAMAK VE DOSTLUK
İsmet ÇETİN 57
YOLBAŞÇIM
Doğan ÇOLAK 61
ANKARA'DAN İZMİR'E UZANAN BİR EL: PROF. DR. M. FATİH KİRİŞÇİOĞLU HOCAMA
Şima DOĞAN BALCI 65
BİR BOZKURT DAHA EMEKLİ OLDU
Feyzi ERSOY 67
BİZİM KUŞAK
Yakup KARASOY 71
FATİH HOCAM İLE GEÇEN 28 YIL
Yavuz KARTALLIOĞLU 75
BENİM BABA YARIM
Cemile KINACI BARAN 79
BİRİ…
Rıdvan ÖZTÜRK 83
FATİH AMCAMIZ, FATİH HOCAMIZA
Nuray TAMİR 85
BİR ÖĞRENCİSİNİN GÖZÜNDEN PROF. DR. MEHMET FATİH KİRİŞÇİOĞLU
Gülşah TUĞLACI 87
ÜÇ D'NİN FATİHİ: FATİH KİRİŞÇİOĞLU
Ali YAKICI 91
EN BABA HOCAM PROF. DR. MEHMET FATİH KİRİŞÇİOĞLU
Gülşah YILMAZ 93
İKİNCİ BÖLÜM: BİLİMSEL YAZILAR 93
TÜRK LEHÇELERİNE AĞIZLAR AÇISINDAN BAKMAK
Ali AKAR 97

BİR MİLLÎ MUTABAKAT METNİ BAĞLAMINDA "BİRLİK DESTANI"
Cüneyt AKIN _____ 107
TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA "NANCA" VE TÜREVLERİ
Hülya ARSLAN EROL _____ 125
İNSAN İSMİYLE BİLİNEN YEMEKLER
Naciye ATA YILDIZ _____ 135
TÜRK ROMANINDA YABANCILAŞMANIN SOSYOPSİKOLOJİK GEREKÇELERİ
Gıyasettin AYTAŞ _____ 145
BAĞIMSIZLIĞA GİDEN YOLDA "ODLAR YURDU" GAZETESİ VE MÖVSÜM ELİYEV'İN "MİRZE BALA MEMMEDZÂDE" HAKKINDAKİ YAZISI
Orhan BALDANE _____ 165
KÜLTÜREL BELLEKTEKİ YERİ VE SEMBOLİK ANLAMLARI İLE KIRGIZ SÖZLÜ GELENEK ÜRÜNLERİNDE "TUZ"
İlknur BAYRAK İŞCANOĞLU _____ 179
VLADİMİR PROPP'UN YAPISAL ÇÖZÜMLEME YÖNTEMİNE GÖRE BİR TÜRKMEN MASALI: "DEVİ YENEN MEMMET"
Tuğba BAYRAKDARLAR _____ 191
"BALIK/ BALIĠ, İL, ULUS" SÖZCÜKLERİNİN KÖKENLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
Fatma Sibel BAYRAKTAR _____ 203
BİÇİM, ANLAM VE KAVRAM ALANI AÇISINDAN ŞAŞIR- EYLEMİ
Nesrin BAYRAKTAR _____ 213
AZERBAYCAN TÜRKLERİNİN ATASÖZLERİNE PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ ÇERÇEVESİNDE BİR BAKIŞ
Gökçen BİLGİN AKSOY _____ 217
AZIM HOJIYEV'İN DİL BİLİMİ TERİMLERİNİN AÇIKLAMALI SÖZLÜĞÜ ÜZERİNE BİR İNCELEME: SÖZ DİZİMİ TERİMLERİ
Tuğba BİLVEREN _____ 233
GÜNÜMÜZ TÜRK LEHÇELERİ SÖZLÜKLERİNDE "TÜRK" ADI
Nergis BİRAY
Necati ÖZKAN _____ 257
TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE 'BİLLAH' VE BİRLEŞİKLERİ ÜZERİNE DERLEM TEMELLİ BİR ARAŞTIRMA
Erdoğan BOZ _____ 275
'TÜRK' SÖZCÜĞÜNÜN DERLEM TABANLI DİLBİLİMSEL PROFİLİ: SIKLIK, EŞDİZİM VE ANLAM EZGİSİ ANALİZİ
Ferdi BOZKURT _____ 287
BÜYÜK DİL MODELLERİ VE İNSAN DİLİ ÜZERİNE
Nihal ÇALIŞKAN _____ 309
AKRABALIK
İsmet ÇETİN _____ 317
ZEYNEP'İM TÜRKÜSÜNDE GEÇEN "ARİFE GÜNÜNDE BAYRAM AYINDA" NE DEMEK?
Mehmet ÇEVİK _____ 321

PROF. DR. M. FATİH KİRİŞÇİOĞLU'NUN SAHA (YAKUT) TÜRKLERİ ÜZERİNE YAPTIĞI ÇALIŞMALARIN NİTELİKSEL VE NİCELİKSEL ANALİZİ
Doğan ÇOLAK ____ 331
BOĞAÇ HAN HİKÂYESİNDE FİİLİMSİ EKLERİ VE İŞLEVLERİ
Hacı İbrahim DELİCE ____ 343
EDEBÎ ÜRÜNLERİN TANIKLIĞINDA UYGUR TÜRKLERİNİN UĞRADIĞI BASKI VE ZULÜM
Aysun DEMİREZ ____ 355
CIBAŞ KAİNÇİN'İN "CILDISTAR KOGI" (YILDIZLARIN KÜLÜ) ADLI ROMANI
İbrahim DİLEK ____ 371
İSVİÇRE'DEN SİBİRYA'YA GİDEN BİR HAYAT: BERNHARD EDUARDOVİÇ PETRİ
Muvaffak DURANLI ____ 385
KALEM ŞAİRİ ZARÛRÎ VE ŞİİRLERİ
Ali DUYMAZ ____ 395
ŞAŞIRMA DUYGULANIMI TEMELİNDE ÖZNEL DENEYİMİN BİLDİRİMİ VE ÖZBEK DESTANLARI
Erdi ERBEDEN ____ 399
YABGU KELİMESİ HAKKINDA
Ahmet Bican ERCİLASUN ____ 413
SAHA (YAKUT) BİLİM ADAMI NİKOLAY KLİMOVİÇ ANTONOV: HAYATI VE BİLİMSEL MİRASI
Güljanat KURMANGALIYEVA ERCİLASUN ____ 421
ÇUVAŞ ATASÖZLERİNDE "KURT"
Feyzi ERSOY ____ 433
"KİTAB-I DEDE KORKUT" DESTANLARINDA ÜNLEMLER
İlaha GURBANLI ____ 443
ULUS-KURUCU AYDIN FİGÜRÜ BAĞLAMINDA: BEYAZ ZAMBAKLAR ÜLKESİNDE ADLI ESERDEN TINISTANOV'U YORUMLAMA DENEMESİ
Figen GÜNER DİLEK ____ 449
HAKASÇANIN ŞEHİR ORTAMINDAKİ KULLANILIŞ ÖZELLİKLERİ
Çev.: Emine GÜVEN
Janarbyek ASIMKHAN ____ 461
ÇUVAŞ SOSYO-POLİTİK YAZIN GELENEĞİNİN ÖNCÜSÜ OHATER TOMEYEV
Sinan GÜZEL ____ 467
HAYATI, SANATI VE ESERLERİ BAĞLAMINDA YAKUT ŞAİR İVAN ARBİTA
Hasan HAYIRSEVER ____ 479
CODEX CUMANİCUS'UN ALMAN BÖLÜMÜNDE TÜRKÇE KÖKENLİ 'HRİSTİYAN ŞAHSİYETLER'
Hasan İSİ ____ 493

KIRIM TATAR BALA (ÇOCUK) EDEBİYATINDA TEZAYTIMLAR (TEKERLEMELER)
Işılay IŞIKTAŞ SAVA _____ 511
BALKAN TÜRK AĞIZLARINDA *ÇOCUK* KELİMESİNİN ANLAMSAL GÖRÜNÜMÜ
Leylâ KARAHAN _____ 523
ÖĞRETMEN OKULLU OLMAK
Yakup KARASOY _____ 533
KAYIN KABUĞU
Osman KARATAY _____ 537
YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE KULLANILABİLECEK YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI
Nurettin KARTALLIOĞLU
Nebiha BALABAN
Mustafa KÜKRER _____ 545
MUHAMMED, MEHEMMED, MEHMET ADLARI VE ARA BİÇİMLERİ ÜZERİNE
Yavuz KARTALLIOĞLU _____ 563
ARAPLARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİ TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ: EŞ-ŞÜZÛRÜ'Z-ZEHEBİYYE ÖRNEĞİ
Zeki KAYMAZ _____ 573
SAHA (YAKUT) TÜRKLERİNDE BESLENME KÜLTÜRÜNÜN TOPLUMSAL VE RİTÜEL BOYUTLARI
Gülsüm KİLLİ YILMAZ _____ 587
VEFATINDA TÜRK DÜNYASI MATBUATINDA YAZILANLARA GÖRE İSMAİL BEY GASPIRALI VE FAALİYETLERİ
Cemile KINACI BARAN _____ 603
TÜRKÇENİN KATMALI VE ÇIKARMALI SAYI SİSTEMLERİNE KATKILAR
Ali KÖK _____ 617
ERKEK BAKIŞ AÇISIYLA İYİ KADIN İMGESİ: TOFİQ BAYRAM'IN "EVE QAYIDIRIQ" ŞİİRİ ÜZERİNE BİR İNCELEME
Vusala MUSALI _____ 629
ÖZBEK EDEBİYATI SİMALARINDAN ABDUMENNAP EGAMBERDİYEV
Birsel ORUÇ ASLAN _____ 645
DİL DEVRİMİNDE SÖZÜN YAZIYI ŞEKİLLENDİRMESİ: TÜRKÇEDEN OSMANLICAYA CEP KILAVUZUNDA ANADOLU AĞIZLARININ ETKİSİ
Perihan ÖLKER
Gökhan ÖLKER _____ 651
DÎVÂNU LUĠÂTİ'T-TÜRK'TE ORTA HECE ÜNLÜSÜNÜN DÜŞMESİ (SYNCOPE) ÖRNEKLERİ
Mustafa ÖNER _____ 673
ABUSUPİYAN AKAYEV'İN YUSUP ALAYHİSSALAM ADLI ESERİ
Erol ÖZTÜRK _____ 683

ÖZBEK TÜRKÇESİNDE "ETİB" YAPISININ FARKLI BİR İŞLEVİ ÜZERİNE
Rıdvan ÖZTÜRK ____ 693
SAHA TÜRKÇESİNDEKİ VASITA HÂLİYLE TUVA TÜRKÇESİNDEKİ VASITA İŞLEVİNDEKİ YAPILARIN KARŞILAŞTIRILMASI
Bekir Yavuz PEKACAR ____ 703
SAHA CUMHURİYETİNİN KAVMÎ YAPISI
Gökçe Yükselen PELER ____ 713
"ADIG OGLU IYGILAK-KARA MÖGE" MASALINDA YAPI, MOTİF VE MİTOLOJİK UNSURLAR
Tuğba SARIKAYA AKSOY ____ 727
DEDEM KORKUT'TAKİ BOY BOYLAMAK SOY SOYLAMAK SÖZLERİ ÜZERİNE
Mahmut SARIKAYA ____ 741
PLATON ALEKSEYEVİÇ OYUNSKİY'İN KIZIL ŞAMAN ADLI ESERİNDE ŞAHIS KADROSU
Mehtap SOLAK SAĞLAM ____ 751
ÖZBEK BAHŞILIK GELENEĞİNİN DÜNÜ, BUGÜNÜ VE YARINI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
Erhan SOLMAZ ____ 759
TÜRKMEN TÜRKÇESİNDE ÖFKENİN DİLSEL YANSIMALARI: PSİKOSOMATİK, BİLİŞSEL, FİZİKSEL
Savaş ŞAHİN ____ 769
ER SAYIN DESTANI HAKKINDA
Ferhat TAMİR ____ 783
TUVACADA SÖZDİZİMSEL GEÇİŞLİLİK-GEÇİŞSİZLİK BAĞLAMINDA BİR İNCELEME: TÖRÜ-, TÖRÜTTÜN- ÖRNEĞİ
Hüseyin TAŞ ____ 793
ETİMESUT ADININ "ETİMESGUT" OLUŞUNUN DİL BİLİMSEL HİKÂYESİ
Ufuk TAVKUL ____ 803
TÜRK SOYLULARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİ: ÇOĞUL KÜLTÜR MÜ ORTAK KÜLTÜR MÜ?
Nezir TEMUR
Büşra DEMİR YILDIRIM ____ 809
ULÇİLERİN SOSYAL VE KÜLTÜREL DÖNÜŞÜMÜ
Mustafa Can TEZİÇ ____ 815
MİRGAZİYAN YUNUS'UN "YULDA UYLANUWLAR" ADLI ESERİNDE TÜRKİYE NOTLARI
Mustafa TOKER ____ 827
SAHA (YAKUT) ONOMASTİĞİNİN KURUCUSU MİHAİL SPİRİDONOVİÇ İVANOV - BAGDARIIN SÜLBE
Gülşah TUĞLACI ____ 847
DEDE KORKUT HİKÂYELERİ'NDEN "DİRSE HAN OĞLU BUĞAÇ HAN BOYINI BEYAN İDER HANUM HEY" HİKÂYESİNDE YER ALAN FİİLLERİN SEMANTİK GÖRÜNÜMÜ ÜZERİNE DEĞERLENDİRME
Osman TÜRK ____ 861

SAHA CUMHURİYETİNİN KAVMÎ YAPISI

Gökçe Yükselen PELER*

Giriş

Hâlihazırda Saha Cumhuriyeti, idari olarak Rusya Federasyonu'nun Uzak Doğu Federal Bölgesi'nin altıda bir idari birim durumundadır. Umumi olarak Uzak Doğu Federal Bölgesi'ni teşkil eden alan ve onun da bir parçası olduğu Sibirya, tarih süre zarfında kavmî ve dillik yapı cihetinden oldukça girift bir manzara arz etmiştir. Bir taraftan Türkler, Moğollar ve Tunguzlar gibi Altay dilli halkların kesif olarak yaşadığı, hatta kimilerince ana vatanı olan bir coğrafya iken diğer taraftan da Sibirya'nın ve Uzak Doğu'nun kadim haklarına vatan olmuştur. 16. asırdan itibaren Çinlilerin ve 17. asırdan itibaren Rusların da bölgeye nüfuz etmeye başlamasıyla beraber, zaten girift olan bölgenin kavmî ve dillik manzarası, daha da girift bir hâl almıştır. Bu kadar çok dil ve halkın bir arada yaşadığı bir coğrafyada, bu diller arasında bir hiyerarşinin meydana gelmesi kaçınılmaz bir vaziyet teşkil etmiştir ve şüphesiz tarihî vetire buyunca teşekkül eden bu diller hiyerarşisi, bazı siyasi, iktisadi ve kültürel amillerin neticesinde tekâmül etmiştir.

Günümüzde Rusya Federasyonu'nda, idari merkezi Moskova olan Merkez Federal Bölgesi, idari merkezi Rostov-na-Donu olan Güney Federal Bölgesi, idari merkezi St. Petersburg olan Kuzeybatı Federal Bölgesi, idari bölgesi Novosibirsk olan Sibirya Federal Bölgesi, idari merkezi Yaketerinburg olan Urallar Federal Bölgesi, idari merkezi Nijni Novgorod olan Volga Federal Bölgesi, idari merkezi Pyatigorsk olan Kafkasya Federal Bölgesi ve idari Vladivostok olan Uzak Doğu Federal Bölgesi olmak üzere, sekiz federal bölge mevcuttur.

Hâlihazırda Rus Uzak Doğusu'na göz atıldığı takdirde, bu coğrafyanın lisanen, kültürel ve kavmî olarak ayrılmaz tarihî bir parçası olan Sibirya bölgesinden idari olarak koparıldığı müşahede edilmektedir. Sibirya bölgesi, Rus federal düzeni içerisinde, ayrı bir federal bölge şeklinde tanzim edilmiştir. Bunun neticesinde de birbirine akraba olan veya birbirinin devamı durumundaki pek çok halk, idari bakımdan birbirinden kopartılmıştır. Bu idari düzenlemeyi, Rus stratejik mülahazasının bir tezahürü olarak telakki etmek mümkün. Dil, kavmiyet ve yaşam tarzı cihetinden birebirleriyle akraba halklar, farklı idari birimler altında teşkilatlandırılarak demografik bakımdan kırılgan hâle getirilmiştir.

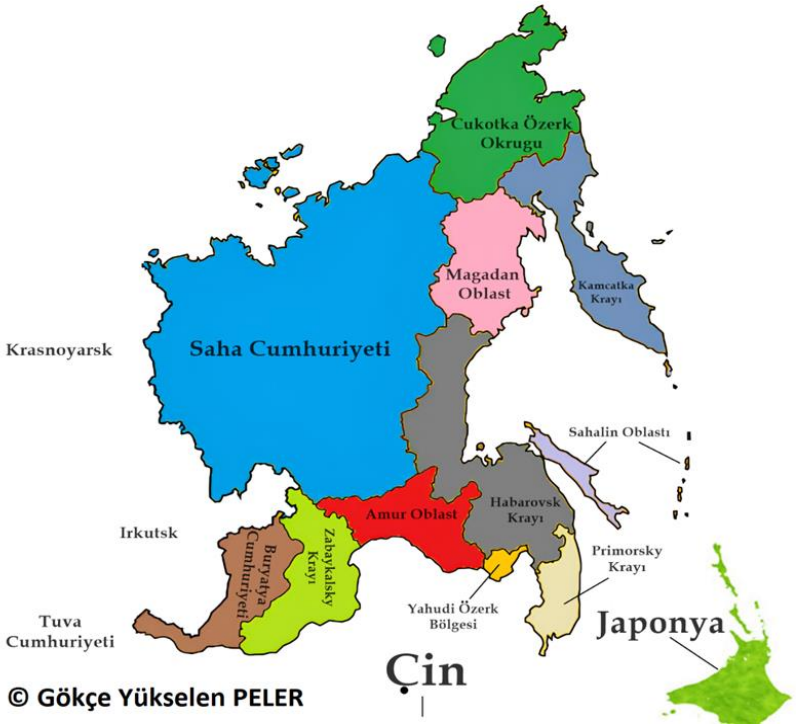
Uzak Doğu Federal Bölgesi

Uzak Doğu Federal Bölgesi (resmî adı: Dalnevostoçnıy Federalnıy Okrug), Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin'in yayınladığı emirname ile 13 Mayıs 2000 tarihinde, tesis edilmiştir. (https://webarchiveorg.translate.goog/-

* Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kayseri/TÜRKİYE, gokcepeler@erciyes.edu.tr, ORCİD: 0000-0002-9604-5101.

web/20220205162518/http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201811040002?index=0&rangeSize=1&_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=tc). Yine Rusya Devlet Başkanı'nın 3 Kasım 2018 tarihli resmî bir emirnamesiyle Buryatya Cumhuriyeti ve Zabaykalski (Baykalötesi) Krayı, Sibirya Federal Bölgesi'nden ayrılıp Uzak Doğu Federal Bölgesi'ne dâhil edilmiştir. 13 Aralık 2018 tarihinde ise 20 Ocak 2020'den itibaren yürürlüğe girmek üzere, federal bölgenin idari merkezinin Habarovsk'tan Primorskiy Krayı'nda bulunan Vladivostok'a nakledilidği duyurulmuştur (Heaney, 2023: 29, 297). 6.952.600 kilometre karelik bir araziye yayılmış olan federal bölge; Saha Cumhuriyeti, Buryatya Cumhuriyeti, Kamçatka Krayı, Habarovsk Krayı, Primorskiy Krayı, Zabaykalsk Krayı, Amur Oblastı, Magadan Oblastı, Sahalin Oblastı, Muhtar Yahudi Oblastı ve Muhtar Çukotka Okrugu'ndan ibaret on bir alt idari birim şeklinde teşkilatlandırılmıştır. Rusya Federasyonu'nun en doğuusnda yer alan bölge, aynı zamanda kapladığı alan bakımından ülkenin en büyük federal bölgesini teşkil etmektedir. Batısında, kuzeyden güneye uzanan hat boyunca Sibirya Federal Bölgesi, güneyinde ise Moğolistan ve Çin Halk Cumhuriyeti ile kara hududuna sahiptir. Doğusundan Büyük Okyanus ve kuzeyinden Kuzey Buz Denizi'yle çevrili olan bölge, Bering Boğazı vasıtasıyla Amerika Birleşik Devletleri ve Ohotsk Denizi üzerinden Japonya ile denizden komşu durumundadır (bknz. Harita 1). 2010 Tüm Rusya Nüfus Sayımına göre (http://www.gks.ru/free_doc/new_site/perepis2010/croc/perepis_itogi1612.htm) 6.293.129 kişiden ibaret olan bölge nüfusu, 1 Ocak 2022 tarihi itibarıyla 8,091.200 kişiye yükselmiştir (Heaney, 2023: 40). Bu nüfus artışı ilk bakışta yüksek gibi telakki edilebilir, ancak durum aslında 2018 yılında Buryatya Cumhuriyeti ve Zabaykalski Krayı'nın federal bölgeye dâhil edilmesiyle ilişkilidir. Zira Uzak Doğu Federal Bölgesi, 2000-2022 yılları arasındaki sürede, %-0.54 yıllık ortalama bir nüfus değişimi arz etmiştir.

Harita 1

Uzak Doğu Federal Bölgesi'nin nüfus yapısı incelendiği takdirde, nüfusun ekseriyetinin ezici bir şekilde Ruslardan müteşekkil olduğu müşahede edilmektedir. İlaveten Ukraynalı ve Beyaz Ruslar da Saha Türkleri hariç, bütün mahallî halklardan daha yüksek bir nüfusa sahiptirler. Bölgede, 2010 sayımına göre, 4.964.107 Rus, 154,954 Ukraynalı, 24.502 Beyaz Rus, 9 Pomor ve 8 Rusin, yani toplam 5.142.580 Doğu Slavı yaşamaktaydı. Bunları yanında, sayıları az olmakla braber, 2359 Leh, 21 Slovak ve 57 Çek'ten ibaret toplam 2437 Batı Slavı ve 993 Bulgar, 60 Sırp, 48 Sloven, 3 Hırvat ve 2 Makedon'dan oluşan toplam 1.106 Güney Slavı bölgede mevcuttu. Bu durumda toplam Slav nüfusu, 5.146.123 kişiden ibaretti idi ki bu rakam bölge nüfusunun %81,49'una denk gelmekte idi. Slavlara ilave olarak 56.973 Koreli, 40.003 Tatar Türkü , 19.561 Özbek Türkü, 19.157 Ermeni, 16.150 Azerbaycan Türkü, 9.652 Kırgız Türkü, 8788 Çinli, 8651 Mordvin Fini 7.891 Tacik, 7.402 Çuvaş Türkü ve 6.683 Moldovalı (+182 Romen) nüfusları bakımından, dikkate değer göçmen topluluklardır. Mahallî halklar içerisinde en büyük nüfusa sahip halk, 469.897 kişiyle Saha Türkleri idi. Bu Saha Türkü nüfusuna ilaveten onların bir kolu olan 1.928 kişilik bir Dolgan Türk nüfusu mevcuttu. Bu da Saha Türklerinin sayısını toplam 471.885 kişi yapmaktadır. Bu sayı da umum federal

bölge nüfusunun %7,32'sine tekabül etmektedir. Saha Türklerinden sonra bölgedeki en kalabalık yerli halklar, 27.030 kişiyle Evenk Tunguzları ve 22.172 kişiyle Even (Lamut) Tunguzları olmuştur. Onları, 15.397 kişiyle Çukçalar (Kerekler dâhil), 11.784 kişiyle Nanay Tunguzları, 10.942 kişiyle Buryat Moğolları, 7.723 kişiyle Koryaklar, 4.544 kişiyle Nivhler (Gilyaklar), 3.092 kişiyle İtelmenler, 2.700 kişiyle Ulç Tunguzları, 1.865 kişiyle Kamçadallar, 1.683 kişiyle Tuva Türkleri (Soyot ve Tofa Türkleri dâhil), 1.628 kişiyle Eskimolar, 1559 kişiyle Yukagirler (Çuvlar dâhil), 1.449 kişiyle Udegey Tunguzları, 975 kişiyle Çuvlar, 818 kişiyle Hakas Türkleri (Şor Türkleri dâhil), 721 kişiyle Altay Türkleri (Kumandı, Teleüt, Telengit, Tuba ve Çelkan Türkleri dâhil), 574 kişiyle Oroç Tunguzları, 423 kişiyle Aleütler, 270 kişiyle Uylta (Orok) Tunguzları ve 262 kişiyle Tazlar (Çinlileşmiş Tunguzlar) takip etmiştir. Nenets (Yurak) Samoyetleri, Ngansan (Tavgi) ve Selkup Samoyetleri ile Ketler de çok az sayıda nüfuslarla bölgede var olan mahallî halklardandır.

Saha Türklerinin nüfusuna üzerine Tuva, Hakas ve Altay Türklerinin sayıları da eklendiği zaman, mahallî Türk nüfusu 475.107 kişiye yükselmektedir ki bu da nüfusun %7,35'ine denk gelmektedir. Ahıska, Azerbaycan, Balkar, Başkurt, Çuvaş, Gagavuz, Kazak, Karay, Karakalpak, Karaçay, Kırgız, Kırım Tatar, Kumuk, Nagaybak, Nogay, Özbek, Tatar, Türkmen ve Uygur Türklerinden mürekkep 107.246 kişilik göçmen Türk nüfusu da mahallî Türklere ilave edildiği zaman Türk nüfusunun yekûnu 582.353 kişiye çıkmaktadır ki bu da umum federal bölge nüfusunun %9,16'sına tekabül etmektedir.

Bu tarihte, Uzak Doğu Federal Bölgesi'nde Türklerden sonra en yüksek sayıda nüfusa sahip mahallî milletin Tunguzlar olduğu müşahede edilmektedir. Çinlilerle karışmış Tunguzlardan müteşekkil Tazlar ilave edilmediği takdirde, Nanay, Negidal, Oroç, Udegey, Uylta (Orok), Ulç, Evenk ve Even (Lamut) Tunguzlarından oluşan Tunguzların toplam sayısı 66.475 kişi idi. Tazlar eklendiği zaman bu sayı 66.737 kişiye yükselmektedir ki bu da umum federal bölge nüfusunun %1,38'ine denk gelmekteydi. Bu sayılar günümüz için yanıltıcıdır. Zira o tarihte Uzak Doğu Federal Bölgesi'nde 10.942 Buryat Moğolu, 504 Kalmuk Moğolu ve 66 Moğol yaşamakta idi. Ancak aynı tarihte, 2018 yılında Uzak Doğu Federal Bölgesi'ne dâhil edilen Buryatya Cumhuriyeti'nde 286.839 Buryat Moğolu, 93 Kalmuk Moğolu ve 395 Moğol; Zabaykalski (Baykalötesi) Krayı'nda 73.941 Buryat Moğolu, 75 Kalmuk Moğolu ve 84 Moğol yaşamakta idi. Bu da toplam Moğol nüfusunu 372.939 kişi yapmaktadır. Böylece Moğollar, bölgede, Türklerden sonra en yüksek sayıda nüfusa sahip mahallî millet hâline gelirken Buryat Moğolları da Saha Türklerinden sonra en yüksek sayılı mahallî halk konumuna yükselmektedir. O dönemde Moğol nüfusu, toplam federal bölge nüfusunun %0,18'ine denk gelirken Buryatya Cumhuriyeti'nin 972.021 kişilik ve Zabaykalski Krayı'nın 1.107.107 kişilik nüfusu ilave edildikten sonra Moğol nüfusunun umum nüfusa oranı %4,8'e çıkmaktadır.

Uzak Doğu Federal Bölgesi'nin bir başka mahallî halk öbeğini Paleo-Sibiryalılar ve Yeniseyliler oluşturmaktadır. Bunlar arasında en büyük nüfusa sahip

olanı, 15.397 kişiyle Çukçalar (Kerekler dâhil) idi. Onları 7.723 kişiyle Koryaklar, 4.544 kişiyle Nivhler (Gilyaklar), 3.092 kişiyle İtelmenler, 1.865 kişiyle Kamçadallar, 1.626 kişiyle Eskimolar, 1.559 kişiyle Yukagirler, 975 kişiyle Çuvlar, 423 kişiyle Aleütler ve 10 kişiyle Ketler takip etmiştir. Bu halkların toplam nüfusu olan 37.214 kişi umum federal bölge nüfusunun %0,59'una denk gelmektedir.

Asli yaşam alanları Sibirya Federal Bölgesi'nde kalan Samoyetler de Uzak Doğu Federal Bölgesi'nde çok az bir nüfusla, 94 Nenets Samoyeti, 5 Selkup Samoyeti ve 2 Nganasan Samoyeti ile temsil edilmektedirler. Bunların dışında, Rusya Federasyonu'nun, hatta eski Sovyet coğrafyasının hemen hemen her halkının Uzak Doğu Federal Bölgesi'nde düşük rakamlarla da olsa temsil edildiğini görülmektedir. Hatta, eski Sovyet veya Doğu Bloku coğrafyasına ait olmayan Amerikalılar, Britanyalılar, Fransızlar, İtalyanlar ve İspanyollar bile federal bölgenin nüfusu içinde temsil edilmektedir.

Saha Cumhuriyeti

Uzak Doğu Federal Bölgesi'nin orta ve kuzeybatı kısmında bulunan Saha Cumhuriyeti (resmî adı: Saha Türkçesi → *Saha Öröspüүbülүkete*, Rusça → *Respublika Saha*), on bir alt birimden ibaret olan federal bölgedeki Buryatya Cumhuriyeti'yle birlikte iki cumhuriyetten biridir. Sibirya'nın tamamı dikkate alındığı zaman ise Tuva Cumhuriyeti, Hakasya Cumhuriyeti, Dağlık Altay Cumhuriyeti ve Buryatya Cumhuriyeti'yle beraber, Sibirya'daki beş cumhuriyetten birini teşkil etmektedir. Buryatya Cumhuriyeti'nin bir Moğol cumhuriyeti olduğu dikkate alındığı zaman, Sibirya'daki dört Türk cumhuriyetinden birini ve Volga Federal Bölgesi'nde bulunan Tataristan, Başkurdistan ve Çuvaşistan Cumhuriyetleriyle birlikte, Rusya Federasyonu içerisindeki yedi Türk cumhuriyetinden birini teşkil ettiğine şahit olunmaktadır. Cumhuriyet, kuzeydoğusundan Çukotka Özerk Okrugu, doğusundan Magadan Oblastı, güneydoğusundan Habarovsk Krayı, güneyinden Amur Oblastı ve Zabaykalski Krayı, güney ve güneybatısından Sibirya Federal Bölgesi'ne bağlı İrkutsk Oblastı ve batısından yine Sibirya Federal Bölgesi'ne bağlı Krasnoyrsk Krayı ile komşuluk ilişiklisi içindedir. Kuzeyinden Laptev Denizi ve Doğu Sibirya Denizi üzerinden Kuzey Buz Denizi'ne kıyısı bulunmaktadır. Saha Cumhuriyeti, Çin Halk Cumhuriyeti içerisinde kalan Mançurya'dan başlayıp Amur Oblastı üzerinden Rusya Federasyonu içine uzanan Tunguz dilli alan ile Türk dilli alanın buluştuğu noktadır. Bünyesinde barındırdığı Evenk ve Even Tunguzları bu durumun güzel bir nişanesidir. İdari merkezi Yakutsk şehri olan Saha Cumhuriyeti'nin diğer önemli şehirleri; Neryungri, Mimi, Aldan, Lensk, Ayhal, Udaçni, Suntar, Nyurba ve Vilyuysk'tur.

Saha Cumhuriyeti, idari olarak başkent Yakutsk'un yanında, ulus adı verilen otuz dört ilçeye ayrılmaktadır. Bu uluslar ise altı iktisadi bölgeye ayrılmıştır. Amga, Çurapça, Gorniy, Hangalassk, Kobyay, Megino-Hangalassk, Namksy, Tatta, Ust-Aldan, Vilyuysk Yakutsk (şehir ve ona bağlı yerleşim yerleri) ulusları Merkez İktisadi Bölge altında; Aldan, Olekminsk ve Neryungri ulusları Güney İktisadi Bölge

altında, Anabar, Mirniy, Nyurba, Olenyok Millî Evenk, Lensk, Suntar ve Verhnevilyuysk ulusları Batı İktisadi Bölge altında; Oymyakon, Tompo ve Ust-Maya ulusları Doğu İktisadi Bölge altında; Bulun, Jigansk Millî Evenk, Ust-Yana, Verhoyansk ve Millî Even Bitantay ulusları Kuzey İktisadi Bölge altında; Abiy, Allayha, Moma, Nijnekolimsk Srednekolimsk ve Verhnekolimsk ulusları Kuzeydoğu İktisadi Bölge altında teşkilatlandırılmıştır (Fondahl, Lazebnik ve Poelzer, 2000: 409; Fondahl, Crate ve Filippova, 2014: 60; Danilov vd., 2022: 99).

1922 yılında, Yakut Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulduğu zaman, Saha Türkleri nüfusun %80'inden fazlasını teşkil etmekteydi. Başta altın olmak üzere çeşitli madenlerin açılmasıyla yoğun bir Rus işçi göçüne maruz kaldı ve kısa sürede Rus nüfus Saha Türk nüfusunu geçti. 1990'a gelindiğinde Yakut Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti egemenliğini ilan ederek Yakut-Saha Sosyalist Cumhuriyeti adını aldı. Uzun bir mücadele sonrasında 1994 yılında ise büyük oranda iktisadi ve siyasi muhtariyet kazanmakla birlikte egemenlik Moskova'ya bırakılarak Rusya Federasyonu içerisinde federatif bir cumhuriyet hâline geldi (Kempton, 1996: 590, 608).

Saha Cumhuriyeti Nüfusu

Saha Cumhuriyeti, 3,1 milyon kilometrekarelik yüzölçümü ile Rusya Federasyonu yaklaşık topraklarının %20'sini ve bütün dünyadaki toprakların aşağı yukarı %2'sini kaplayan devasa bir ülkedir. Bu büyüklüğe rağmen, ülke oldukça seyrek bir nüfusa sahiptir (kilometrekareye 0,3 kişi). Nüfusun büyük kısmı birkaç büyük şehirde toplanmış durumdadır. 1989 yılında nüfus 1.000.000'un hemen üzerinde idi. Saha Türkleri bu nüfusun %38'ini, Ruslar ise %50'isin teşkil etmekte idi. Geriye kalan nüfusun büyük çoğunluğu da Ukraynalılar, Tatar Türkleri ve Yahudilerden oluşmaktaydı. Kuzeyde ise küçük mahallî halklar meskûndu. 2010 yılında bu oranlar tersine dönerek %49,9 Saha Türkleri ve %37,8 Ruslar şeklinde tebarüz etmiştir. Kuzey'in küçük halkları da %2'den %4,2'ye çıkmıştır. Çoğunluğu Ukraynalılardan ibaret olan geriye kalan halklar ise %2,2 olmuştur (Kempton, 1996: 589; Fondahl, Crate ve Filippova, 2014: 57).

Dikkate değer bir Saha Türk nüfusu, hâlâ tarihî hayat tarzları olan sığır ve at yetiştiriciliği ile uğraşmaktadır. Diğer küçük yerli halklar ise daha çok Ren geyiği yetiştiriciliği ile iştigal etmektedir. Ruslar, Ukraynalılar ve Beyaz Ruslardan mürekkep Slav nüfusun büyük çoğunluğu ise büyük şehirlerde yöneticilik, tüccarlık ve sanayi ile ilgili işler yapmaktadır. Küçük bir kısmı ise yerli halkın hayat tarzını benimseyerek hayvan yetiştiriciliği ve avcılıkla uğraşmaya başlamıştır (Fondahl, Crate ve Filippova, 2014: 57-58). 1 Ocak 2020 tarihi itibarıyla Saha Cumhuriyeti nüfusunun %66,1'i şehirlerde yaşarken %33,9'u kırlık kesimlerde yaşamaktaydı (Danilova vd., 2022: 99).

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra, 1991 yılından itibaren, 2004-2005 yılı hariç, Saha Cumhuriyetinin nüfusu yıllık olarak düşmüş göstermiş ve 1990-2005 yılları arasında cumhuriyet nüfusu, 161.000 kişi azalmıştır. Bunun sebebi şehirleşmeye temel teşkil eden madencilik işletmelerinin çöküşü sebebiyle verilen

dış göçtür. 2000'li yılların ilk çeyreğinde Saha Cumhuriyeti doğum oranları sıralamasında Uzakdoğu Federal Bölgesi'nde birinci sırayı, tüm Rusya'da ise Tuva Cumhuriyeti, Çeçen Cumhuriyeti, Altay Cumhuriyeti, İnguşetya Cumhuriyeti, Dağıstan Cumhuriyeti ve Hant-Mans Muhtar Okrugu – Yugra'dan sonra yedinci sırada idi (Fondahl, Crate ve Filippova, 2014: 58; Pakhomov ve Mostakhova, 2014: 31).

Saha Cumhuriyeti'nin nüfusunun oyuz beş yıllık seyrine bakıldığı zaman, cumhuriyet nüfusunun hızlı bir artış göstermediği, hatta zaman zaman azaldığı, ancak nüfus içerisinde Saha Türklerinin oranının arttığı müşahede edilmektedir. 1989 yılında 1.095.000 kişiden ibaret olan Saha Cumhuriyeti'nin nüfusunun 382.000 kişisi Saha Türklerinden, 14,428 kişisi Evenk Tunguzlarından, 8.668 kişisi Even Tunguzlarından, 697 kişisi Yukagirlerden, 473 kişisi Çukçalardan ve 408 kişisi Dolgan Türklerinden oluşmakta idi (Robbek, 1998: 113). Yani nüfusun 406.674 kişisi yerli halklardan meydana gelmekte idi ki bu da nüfusun üçte birinden daha azına tekabül etmekte idi. 2002 yılında Saha Cumhuriyeti'nin nüfusu 949.280 kişiye düşmüştür. Ancak Saha Türklerinin nüfusu 432.290 kişiye, Dolgan Türkleri 1272 kişiye, Evenk Tunguzları 18.232 kişiye, Even Tunguzları 11.657 kişiye, Yukagirler 1097 kişiye ve Çukçalar da 602 kişiye yükselmişlerdir (http://www.perepis2002.ru/ct/html/TOM_13_02.htm). Yani 1989 yılından 2002 yılına kadar geçen on üç yılda cumhuriyetin nüfusu 145.720 kişi azalırken Saha Türklerinin nüfusu 50.290 kişi ve yerli halkların toplam nüfusu 58.170 kişi artmıştır. Bu durumda bu süreçte Saha Cumhuriyeti'nde büyük çoğunluğu Slavlardan olmak üzere, göçmen nüfusun 203.890 kişi azaldığı anlaşılmaktadır.

2010 ve 2020 yılında yapılan sayımlara göre Saha Cumhuriyeti'nin nüfusu tekrar yükselmeye başlamıştır. 2010 yılındaki sayımda cumhuriyetin nüfusu 958.528 kişiye, 2020 yılında ise 995.686 kişiye yükselmiştir (http://www.gks.ru/free_doc/new_site/perepis2010/croc/perepis_itogi1612.htm; https://rosstat.gov.ru/vpn/2020/Tom5_Nacionalnyj_sostav_i_vladenie_yazykami). Bu iki sayıma göre ülkede yaşayan yerli Sibiryalıları Türkler, Moğollar, Tunguzlar, Samoyetler ve Paleo-Sibiryalılar ile Yeniseyliler şeklinde sınıflandırmak mümkün görünüyor. Cumhuriyette yaşayan Sibiryalı Türkler; Saha Türleri (Dolgan Türkleri dâhil), Altay Türkleri (Teleüt, Tuba, ve Kumandı Türkleri dâhil), Hakas Türkleri (Şor Türkleri dâhil), Tuva Türkleri (Toja, Soyot ve Tofa Türkleri dâhil) ile temsil edilirken Moğollar; Buryat Moğolları, Kalmuk Moğolları ve Merkezî Moğollarla temsil edilmektedir. Cumhuriyetteki Tunguzlar; Even Tunguzları, Evenk Tunguzları, Nanay Tunguzları, Oroç Tunguzlar, Udegey Tunguzları, Ulç Tunguzları ve Uylta (Orok) Tunguzlarından müteşekkildir. Saha Cumhuriyeti'nde yaşayan Paleo-Sibiryalılar ve Yeniseyliler; Aleütler, Ketler (Yuglar dâhil), Koryaklar, Nivher (Gilyaklar), Çukçalar, Çuvlar, İtelmenler, Kamçadallar ve Eskimolardan ibarettir. Cumhuriyet'te küçük bir nüfusla temsil edilen Samoyetler ise Samoyetler ise Nenets, Nganasan ve Selkup Samoyetlerinden oluşmaktadır.

Şüphesiz Saha Cumhuriyeti'nin en kalabalık yerli Sibiryalı nüfusu Türklerden müteşekkildir. Cumhuriyetin asli unsuru olan Saha Türklerinin yanında, sayımlarda ayrı bir milliyet gibi görünen ancak aslında onların bir alt kolu niteliğinde olan Dolgan Türkleri bir diğer mahallî Türk unsurudur. 2010 yılında bu ikisini toplam sayısı 468.398 kişi idi ve cumhuriyetin umum nüfusuna oranı %48,1'ine tekabül etmekte idi. 2020 yılında bu sayı 471.995'e çıkmış, ancak umum cumhuriyet nüfusuna oranı %47,18'e düşmüştür. Bu on sene zarfında Dolgan Türklerinin sayısı 1906 kişiden 2147 kişiye yükselerek %12,64'lük bir artış göstermiştir. Aynı süre zarfında asıl Saha Türklerinin gösterdiği %0,6'lık artışla mukayese edildiği zaman, bunun muazzam bir artış olduğu anlaşılır. Bu sıçramanın sebebi, 2010 yılında kendilerini Saha olarak kaydettiren bazı Dolganların 2020 yılında Dolgan olarak kaydettirmiş olmaları olabilir. Ülkede yaşayan diğer Sibiryalı Türklerin nüfuslarına bakıldığı zaman ortaya şöyle bir manzara çıkmaktadır: Altay Türkleri (Teleüt, Tuba ve Kumandı Türkleri dâhil), 2010 yılındaki 107 kişiden, 2020 yılında 170 kişiye yükselmiştir. Hem Altay Türkleri hem de onların alt kolları olan Kumandı ve Teleüt Türkleri artış gösterirken 2010 yılında cumhuriyette bulunmayan Tuba Türkleri 2020 yılında sayımda görünmüşlerdir. Bir diğer Sibiryalı Türk grubu olan Hakas Türkleri (Şor Türkleri dâhil), 2010 yılındaki 210 kişiden 2020 yılında 149 kişiye gerilemişlerdir. Bu düşüş, hem Hakas Türklerinin hem de onların bir alt kolu niteliğinde olan Şor Türklerinin nüfusunda gerçekleşmiştir. Tuva Türkleri (Toja, Soyot ve Tofa Türkleri dâhil) ise 2010 yılında 214 kişilik bir nüfus sahipken bu sayı 2020 yılında 356 kişiye yükselmiştir. Tuva Türkleri ve onların bir alt kolu niteliğinde olan Soyot Türklerinin sayısı yükselirken Tofa Türklerinin sayısı düşmüştür. 2010 yılında Saha Cumhuriyeti'nde görünmeyen Toja Tuvalıları ise 2020 yılında ortaya çıkmışlardır. Saha Cumhuriyeti'nde yaşayan bu Güney Sibiryalı Türkler, Saha Türklerinin üzerine eklendiği zaman, 2020 yılı itibarıyla cumhuriyette yaşayan Sibiryalı Türk sayısı 472.670 kişi olur ve bu da umum cumhuriyet nüfusunun %47,23'üne tekabül eder. Bu Sibiryalı Türklerin haricinde, Saha Cumhuriyeti'nde pek çok Sibirya dışından göç etmiş Türk de yaşamaktadır. Bu göçmen Türk toplulukları içerisinde en kalabalık olanı 11.203 kişiyle (2010'da 5027 kişi) Kırgız Türkleridir. Onları 4262 kişiyle (2010'da 8122 kişi) Tatar Türkleri ve 3.491 kişiyle (2010'da 3.332 kişi) Özbek Türkleri izlemektedir. Bu üç dikkate değer göçmen Türk topluluklarına ilaveten toplam sayıları 5.034 kişi (20102'da 7.418) olan Ahıska, Azerbaycan, Balkar, Başkurt, Çuvaş, Gagavuz, Karaçay, Karakalpak, Kazak, Kırım Tatar, Kumuk, Nagaybak, Nogay, Türkmen ve Uygur Türkü Saha Cumhuriyeti'nde göçmen olarak yaşamaktadır. Sibiryalı ve göçmen Türklerin sayısı birlikte 496.660 kişidir ve bu da umum cumhuriyet nüfusunun %49,44'üne denk gelir.

Saha Cumhuriyeti'nin ikinci büyük yerli milliyetler topluluğunu Tunguzlar teşkil eder. Ülkede 2020 yılı itibarıyla 24.334 (2010'da 21.008) Evenk Tunguzu, 13.233 (2010'da 15.071) Even (Lamut) Tunguzu yaşamaktaydı. Bu büyük Tunguz topluluklarına ilave olarak toplam sayıları 46 kişi (2010'da 61 kişi) olan Nanay, Uylta (Orok), Udegey ve Ulç Tunguzları da cumhuriyette yaşamaktadır. Böyle Saha

Cumhuriyeti'ndeki toplam Tunguz sayısı, ülke nüfusunun %3,13'üne tekabül eden 37.613 kişiden ibarettir. 2010 sayımında ülkede mevcut olan Oroç Tunguzları, 2020 yılında kaybolmuştur.

Paleo-Sibiryalılar ve Yeniseyliler, Saha Cumhuriyeti'nde meskûn bir diğer yerli milliyetler topluluğudur. 2020 yılında gerçekleştirilen sayımın neticelerine göre, ülkede 709 (2010'da 670 kişi) Çukça ve 1510 (2010'da 1281 kişi) Yukagir yaşamaktaydı. Bu irice Paleo-Sibiryalı topluluklarına ilave olarak toplam sayıları 33 kişi olan Aleüt, İtelmen, Kamçadal, Ket, Koryak, Nivh (Gilyak), Çuv ve Eskimo varlığı ülkede mevcuttur. Paleo-Sibiryalı ve Yeniseylilerin toplam nüfusu 2.252 kişidir ve bu rakam da ülke nüfusunun %0,23'üne tekabül etmektedir.

Moğollar, Saha Cumhuriyeti'nde Buryat Moğolları, Kalmuk Moğolları ve Merkezî Moğollarla temsil edilmektedir. Buryat Moğolları 2020 yılındaki 6.572 kişilik (2010'da 7.011 kişi) nüfusları ile ülkenin dikkati çeken halklarında birdir. Buryat Moğollarını 149 kişiyle (201'da 147 kişi) Kalmuk Moğolları ve 39 kişiyle (2010'da 42 kişi) Merkezî Moğollar takip etmektedir. Ülkedeki toplam Moğol sayısı, ülke nüfusunun %0,68'ine tekabül eden 6.572 kişiden ibarettir.

Saha Cumhuriyeti'nde 2010 yılında Samoyetler ise sadece 26 kişiden ibaret idi ve bunların yirmi üçü Nenets Samoyeti, biri Nganasan (Tavgi) Samoyeti ve ikisi de Selkup Samoyeti idi. 2020 yılında bu rakam, yirmisi Nenets biri Nganasan olmak üzere, 21 kişiye düşmüştür.

Saha Cumhuriyeti'nde yaşayan ve aslen Sibiryalı olmayan göçmen nüfus içerisinde en kalabalık olanını şüphesiz Slavlar teşkil etmektedir. Yukarıda da belirtildiği üzere, 1989 yılında, Ruslar yalnız başlarına ülke nüfusunu yaklaşık %50'sini teşkil etmekte idiler. Ancak yine daha önce zikredildiği üzere doksanlı yıllardan itibaren iki binli yılların başında meydana gelen nüfus düşüşünden en fazla etkilenen Ruslar başta olmak üzere, ülkedeki Slav nüfusun olduğu anlaşılmaktadır. Zira 2020 sayımına göre cumhuriyette Kozak ve Pomorlar dâhil, 276.986 (2010'da 353.768 kişi) Rus yaşamaktaydı. Bu Rus nüfusa ilave olarak 891 Beyaz Rus (2010'da 2.527 kişi) ve 7.169 Ukraynalı (2010 da 20.341 kişi) ile Doğu Slavlarının toplam nüfusu 285.046 kişiye (2010'da 376.636) çıkmaktadır. Bu da cumhuriyet nüfusunun %28,63'üne (2010'da %37,41) tekabül etmektedir. Doğu Slavlarına ilave olarak 68 Bulgar, 1 Makedon, 3 Sırp'tan oluşan toplam 72 (2010'da 238 kişi) Güney Slavı; 1 Çek, 5 Slovak ve 108 Leh'ten oluşan toplam 114 (2010'da 310 kişi) Batı Slavı bulunmaktadır. Bu da toplam Slav nüfusunu 285.232 kişi (2010'da 377.184 kişi) yapmaktadır ki bu da cumhuriyet nüfusunun %28,32'sine (2010'da %39,52) denk gelmektedir. 2010 sayımında Saha Cumhuriyeti'nde tespit edilen Güney Slavlarından Hırvat ve Slovenlerin 2020 sayımında ortadan kalktığına şahit olunmaktadır. Görüldüğü üzere, cumhuriyette yaşayan Slav nüfus, bütün unsurlarıyla azalmaktadır.

Saha Cumhuriyeti'nde çeşitliliği ile dikkati çeken bir diğer milliyetler öbeği, Kafkas halklarıdır. 2020 sayımında, ülkede yaşayan Kafkas halkları; Abhaz-Adıge alt grubundan Abazalar, Abhazlar, Adigeler, Çerkezler ve Kaberteyler; Avar-Andi-

Dido alt grubundan Avarlar (Ahvahlar, Bejtinler ve Hvarşiler dâhil); Dargı-Lak alt grubundan Dargılar ve Laklar; Samur alt grubundan Agullar, Lezgiler, Rutullar, Sahurlar Tabasaranlar ve Udinler; Veynak alt grubundan İnguşlar ve Çeçenler ile Kartvel alt grubundan Gürcülerden (İngiloylar dâhil) ibarettir. Bu Kafkas halklarının Saha Cumhuriyeti'ndeki toplam sayısı 1.483 (2010 yılında 2.717 kişi) kişidir. Bu da umum cumhuriyet nüfusunun %0,15'ine karşılık gelmektedir. Kafkas halklarının Saha Cumhuriyeti'ndeki sayısı azalmış olmakla birlikte çeşitliliği artmıştır. 2010 sayımında cumhuriyette tespit edilemeyen Agullar, Gürcülerin bir alt kolu olarak İngiloylar ile Avarların bir alt kolu olarak Ahvahlar, Bejtinler ve Hvarşiler 2020 sayımında kaydedilmiştir. Ancak 2010 sayımında Gürcülerin bir alt kolu olarak kaydedilen Acaralar ise ortadan kalkmıştır. Bu Kafkas halkları içerisinde en kalabalık olanı 356 kişiyle İnguşlardır. Onları 301 kişiyle Çeçenler ve 277 kişiyle Avarlar takip etmektedir.

İrani halklar, Saha Cumhuriyeti'ndeki göçmen halklar arasında çeşitlilikleri ile nazarı celbeden bir diğer milliyetler öbeğidir. Cumhuriyette yaşayan İrani haklar; Kürtler (Yezidiler dâhil), Osetler (Digorlar dâhil), Tacikler ve Talışlardan ibarettir. Sayımda bir de "Afgan" ibaresi bulunmaktadır. Eğer bu tasniften kasıt Peştular ise Afganlar da İrani halklar hanesine eklenebilir. 2020 sayımına göre bu halkların toplam nüfusu, 6.052 kişiden (2010'da 3.403 kişi) ibarettir ve umum cumhuriyet nüfusunun %0,61'ine tekabül etmektedir. Bu nüfus içerisinde 5.620 kişilik (2010'da 2.696) nüfusuyla Tacikler ilk sırayı almaktadır. Aslında on yıllık süre zarfında ülkede yaşayan İrani nüfusun artışının Taciklerin nüfusunun artışından ibaret olduğu müşahede edilmektedir. 2010 yılında sayımda tespit edilen Tatların 2020 yılında görülmediği de dikkati çeken bir diğer meseledir.

Saha Cumhuriyeti'nde meskûn bir diğer mühim bir göçmen milliyetler öbeğini Fin – Ugor halkları teşkil etmektedir. Fin – Ugor halkları, ülkede Estonlar, Finler (İngerman Finleri dâhil), Hantlar (Ostyaklar), Kareller, Komiler (Ziryanlar, Permyaklar), Macarlar, Manslar (Vogullar), Mariler (Çeremisler), Mordvinler (Mokşalar ve Erzyalar dâhil), Saamiler, Udmurtlar (Votyaklar) ve Vepslerden (Çudlar) tarafından temsil edilmektedir. 2020 yılında bu Fin – Ugor nüfusunun toplam sayısı 1.333 kişiden (2010'da 2.798) ibaretti. Bu nüfus içerisinde en yüksek nüfusa sahip halk, 644 (2010'da 1.526 kişi) kişiyle Mordvinlerdi. Bu on yıllık süre zarfında Saha Cumhuriyeti'nde yaşayan Fin – Ugor halkları azalmıştır. 2010 yılında sayımda görülmeyen Saamiler ve Finlerin alt kolu olarak İngerman Finleri, 2020'de tespit edilmiştir. 2010'da görülen Dağ Marileri ise 2020'de sayımda tespit edilememiştir. Ancak 2010 yılında Dağ Marisi olarak kaydedilenlerin çoğun 2020'de Mari olarak kaydedildiği anlaşılmaktadır. Zira 2010'da 182 Mari'ye karşılık 455 Dağ Marisi mevcutken 2020'de Dağ Marileri tamamen kaybolmuş ve Marilerin sayısı 456'ya yükselmiştir.

Saha Cumhuriyeti'nde meskûn bir diğer göçmen milliyetler öbeği, Baltık halklarıdır. Ülkede Baltık halkları; Litvanyalılar ve Letonyalılar dan müteşekkildir. 2010 sayımında görülen Latgalyalılar, 2020 sayımında kaybolmuştur. Çok küçük bir

nüfusa sahip bu halklar, 2020'de toplam 118 kişilik (2010'da 303 kişi) bir nüfusa sahipti. Bu öbek içerisinde en kalabalık halk, 84 kişi ile Litvanyalılardır.

Ermeniler, Saha Cumhuriyeti nüfusu içerisinde öne çıkan bir diğer halktır. 3.904 kişilik (2010' 3.691 kişi) nüfusa sahip bu halk, yalnız başına bazı milliyet öbeklerinden daha yüksek bir nüfusa ve %0,04'lük bir orana sahiptir. 2010 yılında yalnızca "Ermeni" ibaresi yer almakta idi, ancak 2020 sayımında bu ibarenin yanına bir de "Rus Ermenisi" ibaresi düşülmüştür.

2020 yılı Tüm Rusya Sayımı'nda, Saha Cumhuriyeti'nde yaşadığı tespit edilen diğer milliyetler ve sayıları şöyle sıralanabilir: Almanlar 635 kişi, Amerikalılar 4 kişi, Araplar 16 kişi, Asuriler 4 kişi, Britanyalılar 2 kişi, Çingeneler 48 kişi, Çinliler 3.544 kişi, Dunganlar 6, Fransızlar 3 kişi, Hintliler 7 kişi, İspanyollar 1 kişi, İtalyanlar 3 kişi, Japonlar 9 kişi. Koreliler 737 kişi, Moldovalılar 728 kişi, Rumenler 45 kişi, Vietnamlılar 22 kişi, Yahudiler 116 kişi ve Yunanlar 106 kişi. Sayımda Çinliler ve Dunganlar iki ayrı etnik grup olarak verilmişlerdir. Bu iki grubu tek grup olarak da kabul etmek mümkün. Ayrıca 2020 sayımında "Çinliler" hanesine parantez içinde "Tibetliler" ibaresi de eklenmiştir. 2010 sayımında bu ibare yoktu. "Almanlar" hanesinde de "Ermeniler" hanesinde olduğu gibi yanında "Rus Almanları" ibaresi var. Buradan da bunların Volga Almanları olduklarını anlıyoruz. 2020 sayımında, 1.360 kişi "uyruk" belirtmezken 146.918 kişi ilgili soruyu boş bırakmış ve 12.460 kişi de milliyet ile ilgili soruyu cevaplandırmayı reddetmiştir. Yani 2020 yılı itibarıyla Saha Cumhuriyeti'nde milliyeti bilinmeyen toplam 160.738 kişi bulunmakta idi.

Saha Cumhuriyeti'nin Dillik Durumu

1989 yılında Saha Türklerinin %95,1'i ana dilleri olarak Saha Türkçesini beyan ederken %4,9'u Rusçayı ana dilleri olarak beyan etmiştir. Bu oranlar 1994 yılında %97,1'e %2,9 olarak Saha Türkçesinin lehine değişmiştir. Aynı yıllarda Kuzey'in küçük halkları ana dilleri beyanları oldukça ilgi çekici bir manzara arz etmiştir. 1989 yılında Evenk Tunguzlarının %8,5'i Evenk Tunguzcasını ana dili olarak beyan ederken %82,5'i Saha Türkçesi ve %8,9'u Rusça olarak beyan etmiştir. 1994 yılında ise %5'i Evenk Tunguzcası, %90,8'i Saha Türkçesi ve %4,2'si Rusça olarak beyan etmiştir. Bu rakamlar Evenk Tunguzlarının hızlı bir şekilde Saha Türkçesine geçtiklerini göstermektedir. Cumhuriyette yaşayan Even Tunguzlarının ana dili durumlarının Evenk Tunguzlarına göre biraz daha iyi olduğu gözlemlenmiştir. Even Tunguzlarının %34,7'si 1989 yılında ana dilleri olarak Even Tunguzcasını beyan ederken %54,3'ü Saha Türkçesini ve %10,7'si Rusçayı ana dilleri olarak belirtmişlerdir. 1994 yılında ise %57'si ana dillerinin Even Tunguzcası olduğunu beyan etmiş, %34,9'u ise Saha Türkçesi ve %8'i Rusça olduğunu beyan etmiştir. Even Tunguzları arasındaki ana dili konuşurlarındaki artış dikkat çekici bir vaziyettir, zira cumhuriyette, Saha Türkleri haricinde, ana dili konuşurlarının sayısı artan tek yerli halk durumundadırlar. 1989 yılında Yukagirlerin %35,2'si ana dillerinin Yukagirce olduğunu beyan ederken %28,1'i Saha Türkçesi, %33,4'ü ise Rusça olduğunu belirtmiştir. 1994 yılında ise ana dili Yukagirce olanların oranı

%18,6'ya düşerken Saha Türkçesi olanların oranı %32,6'ya ve Rusça olanların oranı %39,5'e yükselmiştir. Yani Yukagirler de hızlı bir şekilde bir taraftan Saha Türkçesine bir taraftan da Rusçaya geçmektedirler. Çukçalarda da benzer bir durum olduğu müşahede edilmiştir. 1989 yılında %63,2'si ana dillerinin Çukçaca olduğunu beyan ederken %7,4'ü Saha Türkçesi, %28,5'i ise Rusça olduğunu belirtmiştir. 1994 yılında ise ana dili olarak Çukçaca konuşanların sayısında keskin bir düşüş yaşanmıştır. %28,6'si anadillerinin Çukçaca olduğunu belirtirken %23,1'i Saha Türkçesi, %57,1'i ise Rusça olduğunu beyan etmiştir. 1989 ve 1994 yıllarına ait en ilgi çekici veri ise her iki yılda da Rusların %0,2'sinin ana dillerinin Saha Türkçesi olduğunu beyan etmiş olmasıdır (Fondahl, Crate ve Filippova, 2014: 75). Bu rakamlar ışığında söylenebilir ki Saha Türkçesi Ruslar dâhil bütün milliyetler arasında yayılma eğilimindedir. Rusça ise Saha Türkçesi karşısında zemin kaybetmektedir. Saha Türkleri haricinde ana dili kullanımı artan tek milliyet ise Even Tunguzları olmuştur.

2010 yılına gelindiğinde Tunguzlar arasındaki durumun oldukça değiştiğine şahit olunmaktadır. Evenk Tunguzları arasında ana dili konuşurlarının sayısının arttığı görülmektedir. 2010 yılında Evenk Tunguzlarının %6,4'ü ana dillerinin Evenk Tunguzcası olduğunu beyan ederken %81,2'si Saha Türkçesi ve %12,1'i Rusça olduğunu belirmiştir. 1994 yılına kıyasen Evenk Tunguzları arasında ana dili olarak Evenk Tunguzcası ve Rusça artarken Saha Türkçesinin düştüğü görülmektedir. Even Tunguzlarında ise ana dili kullanım durumunun kötüleştiği müşahede edilmiştir. 2010 yılında Even Tunguzları arasında ana dillerini Even Tunguzcası olarak beyan edenlerin sayısında keskin bir düşüş yaşanmıştır. 1994 yılında ana dillerini Even Tunguzcası olarak beyan edenlerin oranı %57 iken bu oran 2010 yılında %20,5'e düşmüştür. Ana dillerini Saha Türkçesi olarak beyan Even Tunguzlarının oranı ise %34,9'dan %65'4'e yükselmiştir, yani neredeyse ikiye katlanmıştır. Rusça olarak beyan edenlerin oranı ise %82'den %13,3'e yükselmiştir. 1994 ve 2010 yılları arasında Saha Cumhuriyeti'nde Saha Türklerinin ve Rusların ana dili beyanlarında da ilginç gelişmelere şahit olunmaktadır. Saha Türkleri arasında ana dillerinin Saha Türkçesi olduğunu beyan edenlerin oranı %97,1'den %94,2'ye düşerken Rusça olduğunu beyan edenlerin oranı ikiye katlanarak %2,9'dan %5,8'e yükselmiştir. İşin ilginci benzer bir gelişmenin Ruslar arasında da yaşanmış olmasıdır. Ruslar arasında ana dillerinin Saha Türkçesi olduğunu beyan edenlerin oranı da ikiye katlanarak %0,2'den %0,4'e yükselmiştir. Ancak Saha Türkçesi konuşabilen Rusların oranı, ana dillerinin Saha Türkçesi olarak beyan edenlerden çok daha yüksektir. 2010 yılında Rusların %2'si Saha Türkçesi konuşabildiklerini beyan etmişlerdir. Tunguzların da pek çoğunun çok dilli oldukları anlaşılmaktadır. Anadili beyanı haricinde, Evenk Tunguzlarının %81'i Saha Türkçesi konuşabildiğini beyan ederken %91,1'i de Rusça konuşabildiğini belirtmiştir. Even Tunguzlarının da %76,9'u Saha Türkçesi ve %91,4'ü ise Rusça konuşabildiğini beyan etmiştir. İlaveten Even Tunguzlarının %0,6'sı Evenk Tunguzcası da konuşabildiğini ifade etmiştir. (http://www.gks.ru/free_doc/new_site/perepis2010/croc/perepis_itogi1612.htm).

Bu rakamlara göre, Even Tunguzları arasında Evenk Tunguzcası, Saha Türkçesi, Rusça ve Evenk Tunguzcası olmak üzere, dört dilli kişilerin bulunma ihtimali olduğu görülmektedir. Evenk Tunguzları arasında ise Evenk Tunguzcası, Saha Türkçesi ve Rusça olmak üzere üç dilli şahıslar bulunduğu anlaşılmaktadır. Nijnekolimsk ulusunda dil durumu iyice karmaşık hâle gelmektedir. bu ulusta Rusça, Saha Türkçesi, Even Tunguzcası, Yukagirce ve Çukçaca olmak üzere, beş dilli şahısların bulunduğuna dair kayıtlar mevcuttur (Robbek, 1998: 113).

Sonuç

Hâlihazırda Rusya Federasyonu'nun Uzak Doğu Federal Bölgesi içerisinde yer alan Saha Cumhuriyeti'nin toplam nüfusu, 2020 Tüm Rusya Nüfus Sayımı'na göre 995.686 kişiden oluşmaktadır. Bu nüfusun çoğunluğunu Türkler ve Slavlar teşkil etmektedir. Türkler, toplam 496.660 kişiyle birinci sırayı, toplam 285.232 kişilik nüfusla Slavlar ikinci sırayı ve toplam 37.613 kişiyle Tunguzlar üçüncü sırayı almaktadırlar. Bu rakamlarla Türkler, cumhuriyet umum nüfusunun %49,44'ünü teşkil ederken Slavlar %28,32'sini ve Tunguzlar %3,13'ünü oluşturmaktadır. Bu üç halk öbeği ile birlikte cumhuriyette yüzden fazla milliyet yaşamaktadır, ancak bu milliyetlerin çoğunun umum nüfusa oranı %1'in altındadır.

Geçmişte Saha Cumhuriyeti'nin çoğunluğunu teşkil eden Slavların nüfusu, hızlı bir şekilde düşmektedir. Bu nüfus son on yılda yaklaşık 92.000 kişi azalmıştır. Son otuz beş yıllık süre zarfında ise bu nüfus kaybı neredeyse 250.000 kişiyi bulmaktadır. Buna karşılık cumhuriyette yaşayan Türk nüfusu ise artmaktadır. Son on yılda ülkede yaşayan Kırgız Türkleri hariç, göçmen Türk nüfusu umumi olarak azalırken mahallî Türk nüfusu teşkil eden Saha Türkleri ve onların bir alt kolu olan Dolgan Türkleri, hızlı bir artış göstermiştir. Ülkede yaşayan Tunguzlar da artış gösteren bir diğer halk öbeğidir. Tunguzlar içerisinde bilhassa Evenk Tunguzları artış göstermiş, ancak ülkenin ikinci büyük Tunguz öbeği olan Even (Lamut) Tunguzlarının nüfusu azalmıştır. Ülkede Türkler haricindeki halk öbekleri ve milliyetlerin tamamına yakını son on yıllık süre zarfında nüfus kaybına uğramıştır.

Ülkede yaşayan Slavların ve bilhassa Rusların nüfuslarının hızlı bir şekilde düşmesine rağmen, Rusça hâlâ ülkenin diller hiyerarşisinin en tepesinde yer almaktadır. Ancak Saha Türkçesinin cumhuriyet hudutları içerisinde Rusça ile yarışır hâle geldiği anlaşılmaktadır. Birtakım Rusların da sayımlarda Saha Türkçesi konuşabildiğini, hatta ana dillerinin Saha Türkçesi olduğunu ifade etmesi bunu güzel bir nişanesidir. Bilhassa Tunguzlar ile Paleo-Sibiryalı Çukçalar ve Yukagirler gibi bazı yeri halklar nezdinde birtakım toplumluk işlevlere sahip olduğu görülmektedir. Bununla birlikte azınlık halklarının bazılarının dilleri eğitim sistemi içerisinde yer almaya başlamıştır. Bu durumun yakın gelecekte ülkenin dillik manzarası üzerinde tesirli olacağına şüphe yoktur.

Saha Cumhuriyeti'ndeki demografik seyir, artık ülkedeki hâkim unsurun Saha Türkleri olduğunu göstermektedir ve zaman içerisinde Saha Türklerinin bu etkinliğinin daha baskın hâle geleceği anlaşılmaktadır. Bu durumun dillik neticelerinin de olacağına şüphe yok. Bununla beraber Evenk Tunguzları ve

Yukagirler gibi bazı yerli halkların da kültürel ve dillik dirilme içerisinde olduğuna şahit olunmaktadır. Bu durumun da dillik ve siyasi birtakım neticelerinin olması pek muhtemeldir.

Kaynaklar

Danilova, N. K., Khokholova, I. S., Pestereva, K. A., Tomaska, A. G. ve Vasileva A. P. (2022). "Urban Population Identities and Symbolic Value Cities in the Sakha Republic (Yakutia)". *Sibirica*, 21(3), 97-127.

Fondahl, G., Carte, S. Ve Filippova, V. V. (2014). "Sakha Republic (Yakutia), Russian Federation". *Arctic Social Indicators II: Implementation*. Kopenhag: TemaNord, 56-91.

Fonddahl, G., Lazebnik, O. ve Poelzer, G. (2000). "Aboriginal Territorial Rights and the Sovereignty of the Sakha Republic". *Post-Soviet Geography and Economics*, 41(6), 401-417.

Heaney, D. Ed. (2023). *The Territories of the Russian Federation 2023*. Londra ve New York: Routledge Taylor & Francis Group.

Kempton, D. R. (1996). "The Republic of Sakha (Yakutia): The Evolution of Centre-Perphery Relations in the Russian Federation". *Europe-Asia Studies*, 48(4), 587-613.

Pakhomov, A. A. ve Mostakhova, T. S. (2015). "Transforation of Demographic Processes in Yakutia". *Regional Research of Russia*, 5(19, 31-36.

Robbek, V. (1998). "Language Situation in the Sakha Republic (Yakutia)". *Bicultural Education in the North. Ways of Preserving and Enhancing Indigenous Peoples' Languages and Traditional Knowledge* (Ed. Erich Kasten) Münster, New York, Münih ve Berlin: Waxmann, 113-122.

İnternet Kaynakları

http://www.perepis2002.ru/ct/html/TOM_13_02.htm (Erişim Tarihi: 24.08.2025).

http://www.gks.ru/free_doc/new_site/perepis2010/croc/perepis_itogi1612.htm (Erişim Tarihi: 24.08.2024).

https://web-archive-org.translate.goog/web/20220205162518/http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201811040002?index=0&rangeSize=1&_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=tc (Erişim Tarihi: 23.08.2025).

https://rosstat.gov.ru/vpn/2020/Tom5_Nacionalnyj_sostav_i_vladenie_yazykami (Erişim Tarihi: 23.08.2025).